

DOSYA:
YASAK!

MECANOO
ARCHITECTEN

BORAN EKİNCİ
5 TASARIM

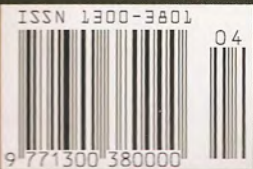
YENİ AKROPOL
MÜZESİ

FORUM
KAPADOKYA

PARİS'TE
PORTEKİZ EVİ

TRABZON'DA
3 SPOR YAPISI

ALSANCAK GARI

'Yasak!' mı ? O da Nedir?

Boğaçhan Dünderalp ■ Gündelik hayatın içinde varlığı hissedilen, görünürlüğü tartışmalı, görünür olduğunda varlık nedeni ile işlevi arasında pratikte bir çatışma alanı yaratan, pratikte anladığımız, teoride tam da kendini tanımlamayan, tanımlatmayan bir kelime: 'yasak'.

I

Bolca anlam ve algı kayması içinde adını anıyoruz; 'Kural', 'yasa', 'tabu', 'kanun', 'haram'... gibi kısıtlayıcı olma özellikleri ile bilinen diğer kelimelerle iç içe kullanıyoruz. Kökeni Moğolca 'yasa' sözcüğü olan bu kelime, bizim bugün anladığımız yasaktan (forbidden) farklı oysa... 'Yasa' kelimesinin kökeni 'töre' yani 'gelenek' olarak işaret ediliyor. Bu anlamda doğu-batı ikileminde bölünmüş zihnimizin, 'yasak' karşısında teoride ve pratikte farklı algılar, yorumlar üretmesi pek de olağandışı bir durum olmasa gerek.

Temelde anlam olarak toplumsal yaşama dair düzenlemeleri kapsayan ve asıl görevi temel özgürlükleri korumak olan 'yasak'; bazı olası durum ve davranışlara kısıtlama getirerek toplumu ve toplum nezdinde tüm bireyleri korumak iddiası taşır. Hem yasaklanmış olan şeyi hem de yasaklayan kuralı ifade eden, bu garip kelime yukarıdaki bahsettiğimiz nedenlerle yeterince kafa karışıklığı barındırorsa da bu içerik; toplumsal bir uzlaşma için yeterli görülebilmektedir. Ancak, düzenleyici otoritenin ne, kim olduğu, bu durum ve davranışların ne olduğu ve nasıl uygulandığı konusuna gelince pratikte bu iş yeniden oldukça tartışmalı bir boyut kazanır. Hele bu, bir iktidar alanı olarak, bir iradenin toplumsal yaşam içindeki rolünü belirleme konusundan sapıp; toplum içindeki bireyler arasında örtük bir ayrışmanın aracı olarak kullanıldığında, konu artık iyice içinden çıkılmaz bir boyut kazanır.

'Yasalar doğru oldukları için değil, yasa oldukları için yürürlükte kalırlar. Kendilerini dinletmeleri akıl dışı bir güçten gelir. Yasa koyanlar da çok kez budala ya da eşitlik korkusuyla haksızlığa düşen kimselerdir. Nasıl olursa olsunlar, insandılar sonunda, her yaptıkları şey ister istemez sudan ve değişkendir. Yasalardan daha çok, daha ağır, daha geniş

haksızlıklara yol açan ne vardır?' - Michel de Montaigne

II

'Tasarım' ve 'yasak' ikilisine bakarsak; bu ikili içinde 'yasak', tasarımcı için olmazsa olmaz görünen, gereklilik ile bağımlılık sarkacında hareket eden yeni anlamlar kazanır:

'Yasak', amacı yaratmak olmayan, sınır belirleme ve kontrol etme üzerine kurulu bir eylemi, durumu tarif eder. Tasarım için 'yasak', bu anlamda hayal gücü ve yaratıcılığın sınırlarını belirleyen bir kavrayış üretmektedir. Ancak tasarımcılar için 'yasak' genelde bir meydan okuma olarak algılanır. Yerleşik kalıpları bir yana bırakıp, farklı bir şekilde bakabilmenin imkanını görünür kılmaya açısından varlığı önemlidir. Yoksa da çoğunlukla da talep edilir... Burada talep edilen 'yasak' en geniş anlamıyla sınır belirleyenler kümesini temsil eder. Ve çoğu kez tasarım sürecine dışarıdan katıldığında bu içeriği kazanır. Bir de tasarımcının zihninde inşa edilen, yazılı kayıtlarına ulaşılamayan ve deneyimlerle güçlenerek biriken, zamanla da kurtulması zorlaşan bir otokontrol, otosansür, içgörü oluşturan, refleks olarak üretilen, gizli yasaklar kodu vardır ki; sanırım bir tasarımcı için en tehlikelisi de budur. Deneyim ve süreklilik adına üretimleri kontrol eden, tabularla işbirliği içinde örgütlenen bu kodlar; kendine -taze olana göre- daha hızlı ve kolay bir meşruiyet zemini bulur. Bir tasarımcı için kendi yaşadığı kültür ile etkileşimi sonucu zihninde inşa ettiği, üretim anına kadar görünmeyen ve eylemlerine pranga vuran bu düşünme kalıpları, en az dıştan gelenler kadar 'tasarım süreci'nin bir parçası olarak sorgulanmayı hak eder.

1. Öğrenim gördüğümüz yıllarda karşılaştığımız tasarımsal yasaklar nelerdi?

Tasarımsal bir yasak hiçbir zaman konmazdı. Ama 'mimarlık=bina'dır düşüncesi üzerine kurulu bir eğitim aldığımız için, teknik olarak binanın inşa edilebilirliği, kendini az riske atan, fonksiyon/işlev şeması doğru çalışan, kendi tipolojisine uyan, modernist öğretinin

LARS VON TRIER/JØRGEN LEHT
DE FEM BENSPÆND
DE FEM BENSPÆND
LARS VON TRIER/JØRGEN LEHT

'form fonksiyonu izler' aforizmasıyla terbiye edilen bir ortamdan geçtim diyebilirim. 1992-97 yıllarında eğitim aldığım, Postmodernizm ve Dekonstrüktivizm'in izlerinin mimarlık ortamında tartışıldığı yıllar olmasına rağmen; proje stüdyoları kent, bağlam gibi konuların neredeyse hiç tartışılmadığı, bağımsız parsellerde, konut, otel, hastane, kongre merkezi gibi yapı tipolojilerine ait verili programların fonksiyon şemaları ile geliştirildiği, sonra bunların üçüncü boyutta kabuklaştırıldığı, süssüz-bezemesiz beyaz prizmaların kompozisyonları ile mimarlığın arandığı ve bir tür 'model' olarak formüleleştirildiği bir ortamdı... Okuldaki mimarlık eğitimi hayatımın böyle bir ortamla mücadele ile geçmiş olması; belki de yukarıda anlatılanları benim kendime yasakladığım bir yaklaşım haline getirmiş olabilir.

2. Bugün bir tasarımcı/kuramcı olarak yasaklar ve tabularla karşılaşıyor musunuz?

Yukarıda 'tasarım' ve 'yasak' ikilisine ilişkin değerlendirmemde dillendirdiğim gibi, yasaklar ile hem içten, hem de dıştan karşılaşıyorum. Hepsinin var olması ama hiç birinin gerçek olmaması; bir tasarım süreci için en zorlayıcı nokta kuşkusuz. Her defasında yapıyı çevrenin dayattığı olasılıklar, zorunluluklar, kabuller, yargılar daha baştan sizi çaresiz bırakıyor gibi

görünüyor; ancak tasarım sürecinde hepsiyle müzakereye başladığınızda birer birer yok oluyorlar... Tıpkı uzakta gördüğünüz kocaman, gri bir duvar zannettiğiniz şeyin yaklaştıkça bir sis olduğunu anlıyarak ve içinden geçip gidebilmeniz gibi.

3. Dünyada ve Türkiye’de tasarım yasakları bağlamında nicelik ve nitelik olarak farklar var mı? Yani, Türkiye bir yasaklar cenneti mi?

Kendimi bu soruya yanıt verebilecek kadar deneyimli görmüyorum. Ancak Londra’daki gözlemlerim bana şöyle bir yorum yaptırmıştı: Kurallar ve tarif edilen sınırlar teoride ve pratikte o kadar birbirini karşılıyor ki, bir mimar o sınırlar tarafından belirlenen süreçte aslında tahmin ettiğinizden daha nitelikli ürünler üretebiliyor. Benim yaşadığım ortamda ise tüm o sınırlar kağıt üzerinde ve sözde var. Resmi ya da gayriresmi sınır denetçileri dahil, kimse bunları işler kılmadığı, uymadığı için de zamanımızın çoğunu tasarımın kendi içsel yolculuğundan çok tasarımın oluşacağı ortam ve koşulları oluşturmakla geçiriyoruz.

NL Architects’ten Walter Van Dick ile sunumlarımız sonrası sohbet etme fırsatım olmuştu. Sunumumu, özellikle de tasarım yaklaşımımı çok ilginç bulduğunu söylemişti. Sunumumda aktörler ve koşullar üzerinden kurulan, baştan belirlen(e)meyen bir tasarım süreci izlediğimizden; bu sürecin de ancak sonunda anlatılabilir hikayeye ulaştığından ve her defasında farklı olan bir tasarım stratejisi üretmeye çabaladığımızdan bahsetmiştim. Sohbetimiz sırasında “keşke sizin gibi basit bir fikir ve onun evrimleşmesi üzerine kurulu tutarlı bir tasarım süreci oluşturma ve bunu anlatma şansımız olsa” demiştim. Çünkü bizim böyle bir fikrimiz olsa bile; bunu baştan ifşa etmemiz ve oldurmaya çalışmamızın, onu ne hale dönüşeceğini bilmediğimiz bir sürece iteceğini; aktörler ve koşulların bunu her defasında hatta uygulama sırasında bile manipüle etme, değiştirme eğiliminde olduklarını anlatmaya çalışmışım. O da çok anlam verememişti doğrusu... “Bizim eskiz ve düşüncemiz yapının inşası bitene kadar mal sahibi de dahil kimsenin değiştiremeyeceği şekilde haklarımız saklı olarak ilerler. Bizim bütün bu haklarımızı koruyan yasal düzenlemeler var.” demişti... Ben de herşeyin belirsiz ilerlediği bir ortamda kendi alanınızı

belirlemek gibi zor çabaya ihtiyaç duyduğumuzu, pek çok kişinin de bu çabayı harcamadığı, kendini akışa bıraktığı için de mesleki anlamda, üretimlerin niteliği anlamında büyük bedeller ödemek durumunda kaldığımızı anlatmışım.

4. Kendi yaşam süreniz içinde yasakların dünyada ve Türkiye’de nitelik ve nicelik değiştirdiğinden söz edilebilir mi?

Dünyayı ve Türkiye’yi bilemem, ama benim bakışım ve algılamamın değiştiğini söyleyebilirim. Genel bir değişimden çok, etkileşim ve iletişim yüzeyinin artması, sürtünme yüzeylerinin azalmasından bahsedebiliriz belki... Bu da değişimden çok çoğalmanın bir göstergesi olarak algılanabilir.

5. Yasaklar, tasarım dünyasındaki değişimin dinamiklerinden biri olarak tariflenebilir mi?

Kuşkusuz. (bkz. Yukarıda ‘tasarım’ ve ‘yasak’ ikilisine ilişkin yapılan değerlendirme)

6. Tasarımda yasak kavramını anlatmak için örnek niteliğinde bir düşünsel ve/veya tasarımsal ürün adı verebilir misiniz?

Lars von Trier, ‘Beş Engel’ (The Five Obstruction, 2003) filminde, ustam dediği Jorgen Leth’in yıllar önce çektiği kısa film “Perfect Human /Kusursuz İnsan”ı Haiti’ye taşınmış, huzurlu bir hayat süren yönetmen Leth’i sarsmak ve onu kendine getirmek için beş kez daha çekmesi için ikna eder. Ancak her çekim Trier’in koyduğu engellere göre gerçekleştirilecektir. Leth anlaşmayı kabul eder, ancak Trier zamanla tatmin etmesi güç ve istekleri bitip tükenmeyen birine dönüşür. Leth aylarca Küba’dan Hindistan’a uzanan uzak yolculuklar yaparak filmlerini gerçekleştirir, ancak Trier hatalara karşı sert ve acımasızdır. Leth, Trier’in kurallarına göre filmlerini çekerken bir kurala uymaz. Buna karşı bir sonraki kuralda Trier ceza olarak “Kural yok herşey serbest” der. ■ *Mimar Boğaçhan Dünderalp, ddrlp Mimarlık ve Tasarım Hizmetleri*

Bilgisayar ve Yayın

Arzu Erdem ■ Öğrenim gördüğüm yıllarda tasarımı ilişkilendirilebilecek en tuhaf yasak bilgisayarların temsil aracı olarak kullanılmalarıyla ilgili bir korkudan kaynaklanmaktaydı: Bilgisayarlarla çizim yapmak yasaktı. Ama aynı yıllarda yasak en yaygın olarak yayın sözlüğüyle birlikte kullanılmaktaydı. Her türlü ortamda ve sürekli olarak yakalanan, ele geçirilen, imha edilen yasak yayın hikayeleri/haberleri duymaktaydınız... Şimdi ise yasaklanmak ne kelime, bir de üstüne teşvik edilmekte *yayın*. Tatlı suda yaşayan adaşının aksine -en azından şimdilik- kilo değil taneyle her türlü akademik yükseltmenizi sağlamakta yayınsal faaliyetleriniz. En yasaklanası yayınları bir de üstelik bilgisayarların marifetiyle kesip, biçip, çoğaltarak her türlü ünvana sahip olabilirsiniz kolaylıkla. Hatta bu konuyla ilişkili rivayet o ki, Ataköy’le ilgili bilimsel yayınların sayısı bugüne kadar o konutlarda yaşamış insanların sayısından çok daha fazlamış... Yayımdan söz edildiğinde bir başka anımsadığım yasak ise Türkçe’nin doğru kullanılma[ma]sı ilgili yasaklardı. Hadi yasak demeyelim fazla abartılı olabilir, ama *özTürkçe* kullanılması ziyadesiyle teşvik edilmekteydi. Şimdi ise aksine esas olan yabancı dil. Yani yayınlarınızı yazdığınız dile ne kadar yabancıysanız o kadar iyi... *Evet, Türkiye bir cennettir...* Yasaklar iyidir aslında: ortamın tam ortasında olmak istiyorsanız, hepsini ciddiye alın ve ne kadar ciddiye aldığınızı her yerde sürekli tekrarlayın derim. En ortalamasından mutlu bir hayat sürmeyi garantilersiniz... Ya da gerçekten ciddiye alıyorsanız onlarla didişin ki hiç değilse *tehlike* olarak ciddiye alınasınız... Yasakların nitelik ve nicelik olarak ne şekilde değiştiğini bilemem, ama hiç değişmeyen bir eylemsellikten söz edebilirim rahatlıkla: *Yasak savmak* eylemiyle doğrudan ilişkili şimdilik işe yarıyormuş gibi olma, ya da her şey yolundaymış gibi davranma halinden... ■ *Prof.Dr. Arzu Erdem, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü*